

III.

W I R T S A M A D D I 1710 - 1770.

W I R T S A M A R I E 1714 - 1780.

Rehhe Jaani Maddi wanema poja - Jürgen-sonide esiwanema - nimi on olnud ka Maddi.

Kiriku raamatutes, mis selajal rahwa poolt tarvitud nimetusi edasi andsid, on alguses tähendud: Rehhe Jaani Maddi Maddi, näit. poja Ado ristimise ajal. Ajajooksul on see nimi muutunud Maddi Maddi'ks, lõpuks Wirtsa Maddi'ks.

Nii 20 - 30 aasta jooksul kaob Rehhe talu nimetus, selle asemele tekib Maddi ja siis Wirtsa. Wirtsa paistab olema see õige ürgwana nimetus ja on uuesti üleswõetud nähtawasti esimese weneaegse rewisjoni ajal mõisa raamatute järele umb. 1765 a.

Rahwa suus on aga "Maddi" talu nimetus tema wana peremeeste Rehhe Jaani Maddi ja Wirtsa Maddi mälestuseks edasikestnud kuni praeguse ajani, s.o. umb. 200 aasta kestwusel.

Wirtsa Maddi ja tema naene Marie on sündinud suure Põhja sõja wiimastel aastatel, selajal, kui kiriku raamatuid veel ei hakatud uuesti pidama. - Surnud on nemad ka ajajärgul, kus pärast kohusetruu õpetaja Schmidi surma M.-Magdaleena kirikus uued õpetajad tihti wahetusid ja keegi ei hoolinud raamatute pidamisest, mis selleaegses kiriku visitatsiooni protokollis ka tähendud on.

Nii ei tea nende esiwanemate täpset sünni ega surma aega. Kaudsete andmete waral wõib arwata, et Maddi elas umb. 1710 - 1770. ja Marie - 1714 - 1780 a.

Wirtsa Maddi ja Marie lapsepõlv oli Suure Põhja Sõja ajal, kus ümberringi walitses wiletsus, katk ja nälg. Puudusid kirik ja kool. Kaswatust ja haridust wõisid nad saada ainult kodust

Missugune "kodu" siis wõis olla, kui 21 aastat perakute metsik sõda kestis, seda kuulsime juba tema isa ja wanaisa Põhja Sõja aegsest eluloo kirjeldusest.

Täisealiseks saades oli elu walitspidiselt rahulik, terve töö oli sihitud sõjaaegadel lagunenu ja häwinenu elu ülesehitamisele oma wanemate kodus.

Kuid see töö oli raske füüsiliselt, kui ka moraa liselt. Ajad oliwad põhjalikult muutunuwad.

Kui weel RehheJaani Maddi ajal endine hea kord nagu wana hooga alguses edasi kestis, siis Wirtsa Maddi ajal oli see kõik juba kadunud.

Endised Rootsi aegsed waba talurahwa õigused kärbitakse wõi muudetakse täielikult ja mõisnikud - selleaegne walitses kiht - talitawad oma äranägemise järele nende eesõiguste alusel, mida nad Wene Keisrilt Peeter Suure lt Põhja Sõja ajal maa allaandmisel endale wälja kaubelsid ja mida keiser siis ka meeleldi lubas, sest sõja kõik ei olnud temal lõpulikult teada ja tarwis oli muretseda kohalikke wõimumeeste poolehoidu.

Igasugused õigused ja eesõigused olid siis juba ette ära kaubeldud, kui Balti mõisnikkude wolinik Johan Reinhold Patkul riigiäraandjana Rootsi ja Wene wahel sõda wäljakutsus, et Balti maid Wene riigi alla wila ja nii rohkem omawoli ja wõimu saada, mida Rootsi wabameelne riigikord ei lubanud. Patkul hukati küll, nagu riigi äraandja, kuid tema siht oli saawutatud.

Wene keisrite hoowkonnas mängi-
siwad Balti mõisnikud juba siis suurt osa
ja nii läks neil korda weel keisrinnade Ka-
tarina I ja Elisabethi ajal uusi õigusi juur-
de muretseda, sest Wene sisemaal olid talu-
rahwa õigused weel vähemad, kui siin.

Nii aegajalt kadusid lõpulikult
kõik jäljed Rootsi wabameelsest riigikorrast
ning talurahwa ja mõisnikkude wahekor-
d muutus päew-päewalt halwemaks.

Talurahwa õigusline kord langes
wäga madalale juba Orduaja lõpul 1500 -
1560 a. Seda halwendas weel alaliste sõdade
ajajärk 1558 - 1629 a.

Siis tuli Rootsi ajal suur waim-
line ja majandusline tõus, mis lõpes Suure
Põhja Sõjaga.

Nüüd algas uuesti jõukuse ja õig-
luse järsk langus, mis jõudis kõige sügawa-
male 1740 - 1765 a. - kuni keisrinna Kata-
rina II walitsuse alguseni.

Siit peale algas wäga aeglane,
kuid siiski järk-järguline tõus 100 aasta
jooksul kuni 1862 aastani, millal uuema aja
õigused maksma hakawad.

Wirtsa Maddi ja Marie eluaeg
1710 - 1770 a. oli õigusliselt ja ka majan-
dusliselt kõige pimedam ajajärk, kus maksid
wanad sõnad : kelle wägi - selle õigus,
kelle kukkur - selle kohus. Ka talu pere-
mees ei olnud siis omas kodus täielik pere-
mees.

Wirtsa Maddi ajal hakkawad tek-
kima suure d uued mõisad ja karjamõisad.
Mõisnikud igasugust e ettekäänatega wõtsid
paremad külamaad ära ja sundisid talusid
uusi maid endale ülesharima, - samuti, kui
Ordu ajal enne Rootsi walitsust.

Niisugune mõisate loomine kestab kuni 1804 aastani. Üksikud juhtumised tulewad siiski veel ette 1820 - 1845 aastate vahel.

Nii kaob Peetsowälja küla 1760 a. ümber, ja samal ajal tuleb ka esimest kord ette nimetus "Saare wanamõisa", tähendab, et siis oli loodud ka juba Saare uusmõisa.

Pärast suurt katku 1752 aastal, kui külad pooleldi tööinimestest tühjaks jäid ja ei suudetud tähtajaks korralikult kümnnust äramaksa, ega tegusid teha, siis protokolleriti lihtsalt, et "wõlgade katteks wõtab mõis küla maad ära" -

Nähtawasti nii tekkisid ka suur Kudina mõisa ja Saare uusmõisa ja Rahhiwere karjamõisa. - Wirtsa talu ja Wirtsa küla jäid puutumata.

Selajal mõis ise tööinimesi ei pidanud, kõik töö tegid talu sulased wõi teomehed, keda talu peremehed pidid tasuta andma ühes oma hobustega ja tööriistadega.

Peale töörahwa ja hobuste andmise tuli veel igasuguste maksude arwel mõisale anda veel ka talus kaswatatud wilja ja igasuguseid muid saadusi, nagu : rukkid, otre, kaeru, humalaid, kanepit, linast lõnga, wõid, mune, kanu, hanesid, lambaid, heinu, puid, kotta, loomalõnga, pütta ja lisaks kõigile ka veel raha.

Endised Rootsiaegsed "waku-raamatud", mille järele talude maksud olid kindlaks määratud, tunnistatakse makswusetaks ja mõisad määrasid maksusi ja uusi kohustusi oma äranägemise järele.

Mõisade maksude kõrwal olid ka veel kiriku maksud samasuguse nimestiku järele; lisaks veel kroonu küüdid, sõjawäe weod, kroonu palgiweod j.n.e.

Ei ole enam lastel pikki risti-
wanemate nimekirjasi. nagu Rehhe Jaani Mad-
di ajal. -

Kiriku raamatutes juba 1750 a. üm-
ber ei ole enam esimesel kohal küla ja talu
nimetus, nagu ennem, waid igale poole tekib
mõisa nimetus esimesele kohale.

Kõik on seotud mõisaga ja mõis muu-
tub nagu iseseiswaks riigiks oma maksude, õi-
guse ja kohtuga.

Wirtsa Maddi ja Marie elu ei olnud
kerge, olgugi, et nad talu pererahwas olid.
Need rasked ajad kajastuwad weel kaua wana-
des rahwalauludes. - Kuid samad rahwalaulud
tõendawad ka, et raskustele waatamata leiti
ka siiski aega ja wõimalusi pidusi, pulmi
ja pühi rõõmsalt ja lõbusalt mööda saata.

21 aastane Põhja Sõda ühes nälja
ja katku ajaga oli teinud terve inimpõlwe
wäga karmiks ja metsikuks kõik - rikkad ja
waesed, mõisnikud ja talupojad.

Wirtsa Maddi ja Marie eluaeg oli
ka waimliselt pimedamatest ajajärkudest.
Kuid samal ajal hakasid jälle ka esimesed
waimlise elu tulukesed siin-seal uuesti pill-
kuma.

1739 a. ilmus trükist esimene
Eestikeelne Piibel, mida tõlkis Jüri kiri-
ku õpetaja Anton thor Helle. Hakati korda-
seadma sõjaajal lagunenuid ja häwinenud ki-
rikuid ja koolimaju.

Selleaegne haridus lewines peami-
selt kiriku ja usuõpetuse kaudu mujal maa-
ilmas, samuti ka meil.

Wäga tähtsat osa hariduse alal sel-
ajal mängisid Eestis "Wennaste kogudused",
kes ilmusid siia juba 1729 a. Koguduse asu-
taja krahw Zinzendorf Saksamaalt käis ka ise
Eestis.

Wennaste kogudused huwitasid talu-
rahwast Piibli lugemisega ja ühes sellega
ka üldse kirjaoskusega; palwemajad wõimalda-
sid inimestel omawahel kooskäia ja nii arenda-
da seltskondliku elu ja ühistunnet. See aga
ei olnud kooskõlas selleaegsete wõimumeeste
kawadega.

Iseäranis pahandas mõisnikka see,
et ühenduses wennaste koguduse karskete õpe-
tusteg a wähenes kõrtsite wiinamüük.

Wennaste koguduste töö oli nii wil-
jarikas, et see mõisnikka ärewile ajas ja
nad 1743 a. kogudused ajutiselt kinni lasid
panna ja krahw Zinzendorfi enda ühes täht-
samate tegelaste ga Riias wangistasid.

Mõne aasta pärast kiriku õpetajate
kui ka edukamate mõisnikkude soovitusel an-
takse wennaste kogudusele jälle tegutsemise
wõimalus, olgugi et juba väga piiratud kujul,
sellel on siiski talurahwa arene misel ka
tulewikus suur tähtsus.

Wirtsa Maddi, nagu talu peremehe
elu-olu oli äraripuv muuseas ka ilmastikust,
sellepärast mxxkka on huwitaw ka siin mee-
letuletada M.-Magdaleena õpetaja Schmid
tähelepanekuid selleaegsest ilmastikust ja
looduse nähtustest, nimelt :

1739 a. oli väga warajane ja külm
talw, nii et sügisel kõik wili on lume alla
jäenud.

1742 a. weebruari kuus on näh-
tud väga suurt sabaga tähte, mis on põhjast
hommiku poole liikunud.

1743 a. 8. weebr. on kell 7 õh-
tul terve taewa weer walgeks läinud. Paar
tundi peale selle on alganud väga kõwa pik-
ne, mis on kestnud wahetpidamata 2 päewa.
Pärast seda on weel mõni päew kestnud sula
ja soe ilm "samuti nagu 1727 a." .

1744 a. weebruari kuus on jälle

nähtud suurt sabaga tähte.

1749 a. on alganud Eestis suur katk, mis on kestnud kuni 1751 aastani. Katk on olnud mõnikord nii äge, et õpetaja Schmid ei ole suutnud surnuid matta ega nende surma registreerida.

Wirtsa Marie nime ettetulek kaob kiriku raamatutest järsku 1751 aastaga. - On võimalik, et ka tema katku kätte enneaegselt suri, jättes maha allaealisi lapsi. -

Wirtsa Maddi nimi tuleb viimast kord ette 10 okt. 1770 a., kus ta Waldaweres Klause Jani Maddi ja tema naese Mali poja Marti ristisaks on.

Wirtsa Maddi'il ja Mariel on olnud 9 last :

- 1) Jaan, sünd . 2.veebr. 1735 a. Tema järeltulija on Wirtsa Mihkel, kes elas umb. 1755 - 1800 a. Mihkli poeg oli Jürri Jürgenson, sünd. 1778 a., kes pidas Rahiwere kõrtsi 1826 - 1834. Temal ja naesel Leenil sünd. tütar 1804a., nimega Sophie.
- 2) A d o (Wirtsa Ado). Sünd. 22.jaan. 1737 a., surn. II. jaan. 1783 a. Tema on minu Jürgensonide liini esiwanem. -
- 3) Tönno, sünd. II. jaan. 1739 a., surn. 15. jaan. samal aastal.
- 4) Marrie, sünd. 2.mai 1740 a. --
- 5) Jürri, sünd. 8.apr. 1742 a., surn. 5. apr. 1743 a.
- 6) Leen, sünd. II. jaan. 1744 a.,

surn. 28. mail 1745 a.

7) Ello, sünd. 14. jaan. 1746 a. --

8) Leen, sünd. 6. apr. 1749 a. --

9) Liiso, sünd. 11. sept. 1751 a. --

Kellega Wirtsa Maddi ja Marrie
läbikäisiwad näeme laste ristiwanemate
nimekirjast.

Poja A d o (Wirtsa Ado) risti-
wanemateks on olnuwad : Sepa Jüri, Töntso
Ado, ja Leen - Petse Jaane naene.

Teistel lastel on olnuwad: Andres -
Maarja Köstre poeg, Möldre Jaan, Kubja-Ant-
so Jaan, Leen - Marka Jaani naene, Marrie
Aidniko Jurri naene, Köstre Andres, Töntso
Ado, Köstri Juhan.

Suuremaks sõbraks paistab temale ole-
ma olnud, wäljaspool oma küla rahwast,
Maarja Köster ja Töntso Ado.

----- o o o -----